

Lejla Karijašević

**SPECIJALNI ODGOJ I OBRAZOVANJE
U SAVREMENOM SVIJETU¹**

**SPECIAL EDUCATION
IN CONTEMPORARY SOCIETY**

„All children, [including gifted children],
have a right to be educated
according to their needs.“²
(Piirto, 1999)

Sažetak

*Knjigu *Special Education in Contemporary Society - An Introduction to Exceptionality* čine 2 dijela, 14 poglavlja i 692 (+xxvi) stranice. Opremljena je velikim brojem slika, ilustracija, shema i jednim CD-om.*

Autor, Richard M. Gargiulo, uz pomoć nekoliko saradnika, diskutirao je o različitim pitanjima i problemima iz oblasti specijalnog odgoja i obrazovanja, i to iz konteksta inkluzivnog obrazovanja.

Knjiga je pisana na engleskom jeziku i bilo bi dobro da se prevede na naš jezik i na taj način bude dostupna na našem tržištu i odgojno-obrazovnom radu u našim školama. Knjiga bi bila izuzetno korisna studentima koji se pripremaju da rade kao

¹ Prikaz knjige: Gargiulo, M. Richard (2006); *Special Education in Contemporary Society - An Introduction to Exceptionality*; Thomson Wadsworth, Inc.; 693+xxvi stranica.

² „Sva djeca [uključujući nadarenu djecu] imaju pravo biti obrazovana u skladu sa svojim potrebama.“ Izvor: Gargiulo, 2006: 346.

nastavnici, pedagozi, psiholozi, defektolozi..., ali i profesionalcima koji već rade, na bilo koji način, sa osobama s posebnim potrebama.

Ključne riječi: *odgoj, obrazovanje, savremeno društvo*

Summary

*The book *Special Education in Contemporary Society - An Introduction to Exceptionality* is made of 2 pieces, 14 chapters and 692 (+xxvi) pages. It is equipped with a large number of pictures, illustrations, schemes and one CD.*

Author, Richard M. Gargiulo has, with few experts, debated different questions about special training and education from inclusive education context.

Book was written on English language and it would be good to translate it on our language, so that it could be available on our market and in educational work in our school. This book would be useful to the students which are prepared to work as teachers, pedagogists, psychologists, defectologists..., but also to professionals that are already working, either way, with persons that have special needs.

Key words: *education, contemporary society*

Obrazovanje je moćno sredstvo, jednako upotrebljivo i korisno u rukama pojedinca kao i društva. Znajući ovo, bogate i napredne zemlje ulažu mnogo u obrazovanje i osiguravaju čitav niz različitih ustanova i stručan kadar kako bi to sredstvo učinile još moćnijim. Većina zemalja u razvoju, s druge strane, vide u obrazovanju način da ojačaju i poboljšaju životni standard i međunarodni ugled. Stoga ono mora biti dostupno i prilagođeno svima kako bi svi pojedinci mogli razviti ono najbolje i najjače u sebi i na taj način učiniti se zadovoljnim, radosnim, korisnim, zbog sebe, ali i društva čiji su članovi. Posljednjih desetljeća mnogo se čini na dostupnosti i prilagođenosti obrazovanja, prvenstveno u teorijskom smislu. U

tu svrhu napisane su brojne knjige,³ vršena različita istraživanja,⁴ organizacije koje se bave pitanjima obrazovanja angažirale su eminentne stručnjake iz ove oblasti da daju određene smjernice za obrazovanje u budućnosti, napisani i potpisani su brojni dokumenti koji se tiču prava čovjeka i, uže, prava djeteta⁵, i slično.

U skladu s ovim kretanjima razvijali su se i različiti koncepti za poboljšanje i pristupačnost obrazovanja. Tako se govori o dva vodeća koncepta: integracija i inkluzija.

Integracija kao pojam pojavljuje se, prije svega, kao školska integracija da bi označila zajedničko pohađanje škole djece raznih rasa nakon ukidanja rasne segregacije, odnosno odvojenog školovanja te djece, dok se kasnije proširuje njen domen i tada podrazumijeva uključivanje djece s teškoćama u razvoju u redovnu osnovnu školu.

Drugi pojam koji se javlja u ovom kontekstu je inkluzija. Različito se definira, ali suština je u tome da se odnosi na aktivno uključivanje djeteta s posebnim potrebama u užu i širu okolinu u skladu sa svojim sposobnostima. Inkluzija nije samo terminološka zamjena starog procesa i možemo je shvatiti kao pojam koji je nadređen pojmu integracije, jer podrazumijeva sveobuhvatno uključivanje individue ne samo u odgojno-obrazovni sistem nego i u cjelokupnu društvenu stvarnost.

Posljednjih godina, pitanja vezana za inkluziju u obrazovanju vrlo su aktuelna i u Bosni i Hercegovini. Mnogi preduvjeti, međutim, nisu osigurani za ovaj proces, a jedan od njih je i postojanje adekvatne literature o ovoj tematici, namijenjene prvenstveno nastavnicima i njihovom radu s djecom s posebnim potrebama. Zbog toga je iznimno zadovoljstvo imati u rukama i moći pročitati knjigu *Special Education in Contemporary Society - An Introduction to*

³ Izdajamo knjige: Delors, J. (et al) (1998); Učenje: blago u nama: izvješće UNESCO-u Međunarodnog povjerenstva za razvoj obrazovanja za 21. stoljeće; Zagreb: Educa i Flere, S. (1973), *Obrazovanje za sve?*; Beograd: Prosveta.

⁴ Kao što je, npr., obuhvat djece obrazovanjem u siromašnim zemljama.

⁵ Izdajamo Konvenciju o pravima djeteta, usvojenu od Generalne skupštine Ujedinjenih naroda, 20. novembra 1989. godine. Konvencija je stupila na snagu 2. septembra 1990, brže od bilo koje druge konvencije o ljudskim pravima.

Exceptionality, autora Richarda M. Gargiula, u izdanju Thomson Wadsworth, Inc.

Knjigu *Special Education in Contemporary Society - An Introduction to Exceptionality*⁶ čine 2 dijela, 14 poglavlja i 692 (+xxvi) stranice.

Autor je, u prvom dijelu knjige, koji čine četiri poglavlja, razmatrao bitna pitanja u oblasti specijalnog odgoja i obrazovanja, i to iz konteksta inkluzivnog obrazovanja. Osvrnuo se na društveni kontekst i tretiranje inkluzije, specijalnog odgoja i obrazovanja i posebnih potreba.

U drugom dijelu knjige, autor, uz pomoć nekoliko saradnika, piše o različitim kategorijama djece s posebnim potrebama ili izuzetne djece. Ovaj dio knjige sadrži 10 poglavlja i u njemu se na jednostavan i konkretan način povezuje teorija i praksa. Autor je temeljitije prezentirao i diskutirao o sljedećim posebnim potrebama: mentalna teškoća (retardacija); teškoće u učenju; ADHD; teškoće na emocionalnom ili ponašajnom polju; nadareni i talentirani; teškoće u govoru i jeziku; poteškoće sa sluhom; poteškoće s vidom; autizam; tjelesne teškoće, zdravstvene teškoće, ili traumatska povreda mozga; potkrepljujući teorijska razmatranja i zaključke primjerima iz prakse. Knjiga obiluje velikim brojem praktičnih primjera, sugestija, ideja i iskustava praktičara, ali i samih roditelja. Svaka posebna potreba promatrana je kroz prizmu inkluzivnog obrazovanja i mogućnosti uključivanja djece s posebnim potrebama u redovne/opće škole i cjelokupno društvo. Sva poglavlja urađena su na sličan način, to jest određeni su osnovni elementi o kojima se raspravlja u svakom poglavlju. Ti elementi su: pregled osnovnih naslova, pismo roditelja ili nekog drugog o slučaju djeteta s konkretnom posebnom potrebom o kojoj se u poglavlju piše; definiranje/ objašnjenje teškoće/posebne potrebe; kratka historija posebne potrebe; učestalost javljanja posebne potrebe; etiologija posebne potrebe; karakteristike osoba s konkretnom teškoćom/posebnom potrebom; oblici/vrste školovanja djece s teškoćom/posebnom potrebom; adolescenti i odrasli s teškoćom/posebnom potrebom; obitelj, tehnologija i osobe s konkretnom teškoćom/posebnom

⁶ Specijalni odgoj i obrazovanje u savremenom svijetu - uvod u izuzetnost.

potrebom... Također, sva poglavlja sadrže: kratki pregled poglavlja, pitanja za propitivanje znanja o konkretnoj teškoći/posebnoj potrebi, ključne pojmove, prijedlog aktivnosti koje bi mogle produbiti saznanja o teškoći/posebnoj potrebi, spisak organizacija koje se bave na neki način teškoćom/posebnom potrebom.

Knjiga je opremljena velikim brojem slika, ilustracija, shema. Posebno je zanimljiv CD koji se dobije uz knjigu i na kojem se nalaze konkretne situacije ponašanja djece ili rada stručne osobe s djetetom s posebnom potrebom, i to za svaku teškoću koja se obrađuje u knjizi. Na CD-u se također može vidjeti na koji način nastavnici mogu raditi na kooperativan način, sažetke ključnih zakona koji su doveli do razvoja specijalnog odgoja, na koji način nastavnik može prilagoditi lekciju učenicima i slično. Na kraju knjige nalazi se rječnik pojmova korištenih u knjizi i bitnih u području specijalnog odgoja.

Mnoge poruke su istaknute u knjizi, a izdvajamo: „Svi smo različiti. To je ono što nas čini jedinstvenim i interesantnim ljudskim bićima.“; „Nije dovoljno dati hendikepiranima život. Treba im dati život vrijedan življenja.“⁷; „Sva djeca [uključujući nadarenu djecu] imaju pravo da budu obrazovana u skladu sa svojim potrebama.“⁸

Knjiga je obimna i puna zanimljivih razmatranja, zaključaka i primjera. Na narednim stranicama izdvajamo tek nekoliko pitanja, a to su: osnovna terminološka određenja u specijalnom odgoju i obrazovanju, s posebnim naglaskom na sintagmu djeca s posebnim potrebama; ekološku teoriju, koja akcent stavlja na sistemski, sveobuhvatni pristup individui; kooperativno poučavanje, koje je važno u inkluzivnom obrazovanju, jer se susreću stručnjaci različitih zanimanja u jednom odjeljenju, i naposljetku govorimo o sugestijama koje bi trebalo poštivati kada se govori o djeci s teškoćama u razvoju. Ovi elementi izdvojeni su zbog njihove važnosti, ali i zbog činjenice da su prvenstveno namijenjeni izuzetno važnom subjektu primjene inkluzije u obrazovanju, a to je nastavnik.

⁷ Hellen Keller, prema: Gargiulo, 2006: 139.

⁸ Piirto, 1999; prema: Gargiulo, 2006: 346.

Prvi dio knjige nosi naslov *Foundations of Special Education*⁹ i obuhvata četiri poglavlja. Autor prvo polemizira o terminologiji u specijalnom odgoju. U tom smislu, prvo spominje termin *Exceptional Children*, što na našem jeziku prevodimo kao *izuzetna djeca*. On ističe da se ovaj inkluzivni termin odnosi na individue koje su različite od društvenih standarda koji označavaju normalnost. Ove razlike mogu biti u tjelesnim, senzornim, kognitivnim ili ponašajnim karakteristikama. Autor naglašava da je objašnjenje pojma *izuzetnost* relativno, jer zavisi od društvenog ili kulturnog konteksta u kojem egzistira. Samo značenje normalnosti, koje je značajno za objašnjenje *izuzetnosti*, neodređeno je i zavisi od mnogih faktora i konteksta. Normalnost je relativan koncept koji zavisi od vrijednosti, stavova i percepcije nekog čovjeka. Autor se pita da li je normalno: za adolescente-muškarce da nose naušnice ili briju glavu?; trčati milju (1,6 km) za manje od četiri minute?; učiti dok radi radio?; stalno kasniti na dogovore?; buljiti u plafon kada je dosadno na nastavi?... Odgovore na ova pitanja autor ne daje, jer ističe kako zavise od društvenog konteksta.

Autorovo objašnjenje pojma *izuzetna djeca* značajno upućuje na pojam *djeca s posebnim potrebama*, koji se koristi u našem jeziku. U savremenoj pedagoškoj literaturi pod sintagmom *djeca s posebnim potrebama* podrazumijevaju se sva djeca koja u pozitivnom ili negativnom smjeru odstupaju od prosjeka. Tu se ubrajaju: učenici s natprosječnim sposobnostima, učenici s teškoćama u razvoju, učenici s teškoćama u učenju¹⁰. Mnoga od ove djece mogu biti uključena u redovne odgojno-obrazovne ustanove. Može se zaključiti, na osnovu navedenog, da se između sintagmi *djeca s posebnim potrebama* i *izuzetna djeca* može staviti znak jednakosti i koristiti u istom kontekstu.

Interesantno je autorovo promatranje izuzetnosti kroz ekološku teoriju Bronfenbrennera (1979). Bronfenbrenner je identificirao četiri okruženja u kojima se ljudi razvijaju¹¹:

⁹ Temelji specijalnog odgoja i obrazovanja

¹⁰ Zovko, G. (1999), u: Osnove suvremene pedagogije (ur: 10 Mijatović, A); Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor

¹¹ Str. 21.

- Mikrosistemi su ona neposredna okruženja u kojima se individua razvija.
- Mezosistemi su odnosi između različitih mikrosistema, relacije/odnosi: škola – dom, roditelji – profesionalci, profesionalac – profesionalac...
- Egzosistemi su društvene/socijalne strukture koje utječu na razvoj individue (posao, škola, zdravstvene službe, socijalni rad, udruženja...).
- Makrosistemi su ideološki, kulturološki i institucionalni konteksti u kojima su obuhvaćeni prethodni sistemi, zakonska regulativa, društveni stavovi...

Autor se odlučio za ovu teoriju iz jednostavnog razloga nemogućnosti jednostranog promatranja razvoja jedne ličnosti čak iako se radi o osobi s posebnim potrebama. Neophodan je cjelokupan, holistički pristup svakoj osobi. Ekološka teorija omogućava bolje razumijevanje svijeta u kojem dijete raste i razvija, kao i promatranje obiteljskog sistema unutar drugih sistema. U početku, obitelj je primarna socijalna grupa i veza djeteta sa ostalim okvirima. Kasnije primat imaju vršnjaci, a u odrasloj dobi zajednica i radno mjesto zauzimaju važan dio života neke osobe.

Autor ističe da je neophodno da nastavnik promatra svakog učenika unutar njegove obitelji, ali i u kontekstu drugih društvenih sistema. Važno je da nastavnici poštuju obiteljski milje iz kojeg dijete dolazi i razvijaju partnerstvo obitelji i škole. Osim toga, važno je na koji način nastavnici rade i sarađuju između sebe. U tom smislu, izdvajamo iz knjige i kooperativno poučavanje. Kooperativno poučavanje je izuzetno važno u inkluziji. Pomoću ove strategije opći nastavnici i specijalni nastavnici rade zajedno na kooperativan/saradnički način.

Kooperativno poučavanje može se definirati kao direktna saradnja u kojoj se opći nastavnik i jedan ili više članova servisa za podršku prihvaćaju da rade zajedno u kooperativnim/ saradničkim aktivnostima i na koordiniran način u općem/redovnom razredu. Ovi edukatori, koji posjeduju i dodatne sposobnosti, dijele uloge, sredstva i

*odgovornosti u trajnom naporu da dođu do općeg cilja
školskog uspjeha za sve učenike.¹²*

Osnovni cilj kooperativnog poučavanja je kreiranje mogućnosti za učenje i osiguranje podrške svim učenicima u općem razredu kombinirajući sadržaj ekspertize općeg nastavnika s pedagoškim vještinama specijalnog edukatora. Kooperativno poučavanje može biti implementirano na nekoliko različitih načina: jedan nastavnik, jedan asistent; stanično poučavanje; paralelno poučavanje; alternativno poučavanje i timsko poučavanje.

Slijedi nekoliko sugestija za nastavnike za uspjeh kooperativnog poučavanja:¹³

- Planiranje je ključno. Vrlo je važno napraviti plan na koji način će se raditi zajedno.
- Važno je razgovarati o vlastitom pogledu na poučavanje i učenje s kooperacijskim nastavnikom.
- Obratiti pažnju na detalje. Kada drugi profesionalac radi s nastavnikom u razredu, potrebno je uspostaviti određena pravila, kao što je, naprimjer, pitanje discipline.
- Pripremiti roditelje. Objasniti roditeljima da rad dva nastavnika u jednom razredu daje svakom djetetu šansu da dobije više pažnje nego ranije.
- Učiniti sve da se specijalni nastavnik osjeća dobrodošlo u razredu. Jedno od pitanja u tom smislu jeste kako predstaviti specijalnog nastavnika učenicima. Mnogi nastavnici se odlučuju da to urade na način da predstave specijalnog nastavnika kao nastavnika koji pomaže učenicima da uče kako da uče.
- Izbjeći „paraprofesionalnu zamku“. Ako se napravi situacija u kojoj specijalni nastavnik jeste samo pomoćnik nastavniku, može se desiti da mu to dosadi. Potrebno je iskoristiti sposobnosti oba nastavnika i učiniti nastavne mogućnosti različitima i raznovrsnijim nego ranije.
- O neslaganjima je potrebno razgovarati.

¹² Str. 25.

¹³ Str. 26.

- Potrebno je ići polako. Ako se u proces ide polako, moguće je upoznati stil rada jedan drugog. Potrebno je povremeno razgovarati o dotadašnjem radu i planovima za budući rad.

Vrlo je važno da svi subjekti u školi i obitelji rade koordinirano i da idu ka jednom cilju, a to je dobrobit djeteta. Ove sugestije mogu biti dobre smjernice na tom putu.

Zbog toga izdvajamo i sugestije za komuniciranje o osobama s teškoćama u razvoju. Ovo je posebno upućeno nastavnicima koji su u jedinstvenoj poziciji da utječu na stavove učenika, roditelja i drugih kolega. Zbog toga bi baš nastavnici trebali biti pažljivi kada pišu ili diskutiraju o osobama s teškoćama. Neke od sugestija su¹⁴:

- Ne fokusirati se na teškoću više nego je neophodno.
- Ne prikazivati uspješne ljude s teškoćama kao nadljude.
- Ne praviti senzaciju od teškoće govoreći: „žrtva“ ili „bogalj“ ili „nesposoban“...bolje je reći: „osoba koja ima cerebralnu paralizu“.
- Ne koristiti opću oznaku/etiketu za osobu s teškoćom, kao što je: „retardiran“ ili „slijep“. Bolje je naglasiti riječ osoba i reći: „Osoba koja je slijepa“ ili „Osoba sa smanjenim intelektualnim funkcioniranjem“.
- Staviti osobu na prvo mjesto, a ne njene teškoće, naprimjer, „osoba s teškoćama“.
- Istaknuti sposobnosti, a ne ograničenja.
- Prikazati osobe s teškoćama kao aktivne učesnike u društvu.

Ove sugestije odražavaju važan dio cjelokupnog rada, a to je odnos prema osobama s teškoćama u razvoju. Odražavaju stavove, a poznato je da se stavovi sastoje od tri komponente. U ovom slučaju posebno izdvajamo djelatnu komponentu, to jest aktivnosti pojedinca prema osobi s teškoćama u razvoju, što se naslanja na znanje i emocije. Bitan je, naravno, odnos i aktivnost prema svoj izuzetnoj djeci, o čemu se može pročitati u drugom dijelu knjige.

.....

Naredna priča je samo jedna od brojnih koje su navedene, a koje vrlo ilustrativno prikazuju ono o čemu se diskutira u knjizi.

¹⁴ Str. 8

Primjer prikazuje mnoge stvari, od toga da osobe s teškoćama mogu biti aktivni članovi društva u svim područjima života i rada do toga kako osobe s posebnim potrebama razumijevaju odnos prosječnih osoba prema njima.

Opažanja i utisci¹⁵

E. Ray, Žena s cerebralnom paralizom

„Kao žena u ranim četrdesetim s cerebralnom paralizom, mogu jasno iskazati kako me vide osobe bez teškoća. Rođena sam s cerebralnom paralizom, koja utječe na moje motorne vještine. Podržavam stajalište da je lakše biti rođen s teškoćom nego je steći jednom kasnije u životu – ne znam šta znači biti „normalan“.

Blagoslovljena sam što sam nezavisnija nego što sam ikada sanjala da je moguće. S Božijom milošću, vozim neadaptirano auto, radim pola radnog vremena u jednoj pravnoj firmi, i živim sama uz pomoć divnog tima podrške. Aktivna sam u crkvi i u zajednici. Član sam sportskog tima Udruženja osoba s cerebralnom paralizom.

Tokom života naišla sam na mnoge i različite reakcije na moju teškoću. Neki ljudi vide me kao osobu kojoj se jednostavno dogodilo da ima teškoću. Divno je biti okružen njima. Oni me prihvaćaju kao „Elizabeth“. Da, moj govor je, povremeno, teško razumjeti. Da, ja sam konstantno usporena. No, ovi ljudi vide prije svega mene i mogu vidjeti i ono što jesam i pored svoje teškoće, pa mnogo puta na tu teškoću i zaborave. Mogu da budem ono što jesam!

Kada trebam pomoć, sve što treba da uradim jeste da pitam. Imam snažnu obitelj koja me „gura“ da budem nezavisna što je više moguće. Zahvalna sam svom očuhu, koji kaže „ti to možeš uraditi!“ Moja majka, bojeći se da bih mogla pokleknuti, bila je sumnjičava, ali davala mi je podršku. Moja braća i sestre su mi veliko ohrabrenje. Imam prijatelje koji su sposobni da vide više od moje poteškoće.

Susretala sam se i s ljudima koji nisu bili s osobama s tjelesnim teškoćama. Mogu lako prepoznati one kojima je neugodno u mojoj blizini. Ponekad, nakon što bi bili sa mnom neko vrijeme, naviknu

¹⁵ Str. 7

se na mene i onda se osjećaju prilično ugodno. Ustvari, kada ljudi pitaju da ponovim nešto, radije nego da klimaju glavom pretvarajući se da me razumiju, to pokazuje da im je stalo da ono što sam rekla čuju ispravno.

Od onih koji se osjećaju neugodno sa mnom, obično dobijem jednu od dvije reakcije: „O, jadnice!“, ili „Ti si kao inspiracija – ti si svetica kad si uspjela savladati cerebralnu paralizu!“ Želim da razumijem da ljudi misle dobro, ali vidim pravo stanje kroz njihovu nesigurnost. Razmišljam o nekim od njihovih komentara. Ja nisam „stvar“/jadnica, ja sam individua, osoba. Imam iste misli, snove i osjećanja kao bilo ko drugi.

Mnogo puta promatraju me kao da sam ispod prosječnih intelektualnih sposobnosti iako imam završen koledž. Kad sam u restoranu, mog prijatelja pitaju: „Šta ona želi jesti?“ Jednog dana sjela sam na vozačevo mjesto u svom autu i gospođa je pitala, „Da li ćeš ti voziti to auto?“ Odšutjela sam, ali sam pomislila „Ne, vozit će se samo!“ Nedavno, dok sam letjela kući iz Salt Lake Cityja, službeni pratilac je pitao mog prijatelja da li znam kako se koristi kisik. Smijala sam se u sebi. Letim već preko 30 godina! Osim toga, moj bivši cimer živio je s aparatom za disanje tri godine, i mi smo stalno provjeravali dotok kisika. (Osiguranje leta, moram reći, uvijek se odnosilo s velikim poštovanjem.)

Za one kojima sam ja inspiracija, mogu odgovoriti na jedan od dva načina. Mogu shvatiti komentar kao iskren kompliment i zahvaliti Bogu što me upotrijebio kao svoje oruđe. Tada mogu iskreno reći „hvala“. S druge strane, mogu to vidjeti kao negativnu primjedbu. Oni koji kažu da ih ja inspiriram, mogu misliti „sretan sam da nisam kao ona“, ili „čovječe, ona prolazi kroz toliko toga da bi bila ovdje“.

Kako sam navela ranije, stvari radim drugačije i treba mi više vremena. Ali, Bog mi je dao dobročinstvo, strpljenje i mnogo humora! Veoma sam zahvalna da sam savršena onoliko koliko jesam. Mnogo dugujem Bogu, obitelji i prijateljima.“

.....

Knjiga *Special Education in Contemporary Society – An Introduction to Exceptionality* vrijedna je čitanja i svojom tematikom vrlo aktualna i u obrazovanju u Bosni i Hercegovini. Ona plijeni pažnju, pruža teorijska razmatranja i praktična iskustva i poziva na stalno vraćanje i čitanje napisanih stvari. U njoj se nalazi mnogo ovakvih (primjer: E. Ray, Žena s cerebralnom paralizom) i sličnih primjera iskustava ljudi koji imaju (ili žive i/ili rade s osobom koja ima) neku posebnu potrebu i koji predstavljaju dragocjen izvor saznanja.

Potrebno je naglasiti da je cjelokupna knjiga, naravno, napisana iz konteksta američkog društva i odgojno-obrazovnog sistema ove države.

Ipak, na kraju je jedino moguće poželjeti da se knjiga prevede na naš jezik i na taj način bude dostupna na našem tržištu i odgojno-obrazovnom radu u našim školama. Knjiga bi bila izuzetno korisna studentima koji se pripremaju da rade kao nastavnici, pedagozi, psiholozi, defektolozi..., ali i profesionalcima koji već rade, na bilo koji način, s osobama s posebnim potrebama.